

PM Fågelinventering

Spjutsö, Stockholms stad, 2023

På uppdrag av:
Familjebostäder AB

Kontaktperson:
Anders Alfredsson
anders.alfredsson@familjebostader.com

Uppdraget:
Projektledare: Edwin Sahlin
Författare: Edwin Sahlin
Fältinventerare: Edwin Sahlin, Marlijn Sterenborg, Mova Hebert
Kvalitetssäkring: Mova Hebert
Callunas interna projektkod: ESN0004

Calluna AB:
Linköpings slott
582 28 Linköping
Org.nr: 556575-0675
Växel: +46 13-12 25 75
www.calluna.se

Rapporten citeras enligt följande: Sahlin, E. (2023). PM Fågelinventering – Spjutsö, Stockholms stad, 2023. Calluna AB.

Foton: © Calluna AB om inget annat anges.

Innehåll

Sammanfattning	3
Bakgrund	4
Uppdrag och syfte.....	4
Häckande fåglar i Sverige.....	5
Artskydd avseende fågel.....	5
Metod	6
Häckfågelinventering	6
Resultat	6
Kartor	7
Sammanställning arter från fågelinventeringen.....	7
Diskussion	10
Livsmiljö för fåglar	10
Rekommendation framåt.....	10
Referenser	14
Bilagor	14
Bilaga 1. Tabell över häckningskriterier	14
Bilaga 2. Övriga fågelarter från inventeringen.....	15

Sammanfattning

Calluna AB har 2023 på uppdrag av Familjebostäder AB utfört en häckfågelinventering vid området Spjutsö (del av Farsta) i Stockholms stad. Bakgrunden till inventeringen är en pågående utredning kring byggande av bostäder i området, resultatet från fågelinventeringen ska vara underlag till beslut om detaljplan.

Totalt observerades 24 fågelarter som bedömdes häcka i området (kriterier från möjlig till säker häckning) under inventeringen. Åtta av dessa hör till de så kallade prioriterade fågelarterna: björktrast (NT), gråsparv (50%), grönfink (EN), grönsiska (50%), kråka (NT), kungsfågel (50%), svartvit flugsnappare (NT) och ärtsångare (NT). En prioriterad art uppfyller minst ett av följande kriterier: 1) rödlistad, 2) minskande trend $\geq 50\%$ sedan 1980, eller 3) upptagen i bilaga 1 till EU:s fågeldirektiv.

Calluna ser inte behov av vidare artskyddsutredningar vad gäller fåglar, med hänsyn till de observerade arternas ekologi och att lämpligt habitat finns i närområdet för dessa arter. Calluna lyfter dock tre åtgärder som är viktiga för att behålla ekologisk funktion i området för framför allt två av de prioriterade arterna som bedöms påverkas mest avseende populationernas tillfredsställande nivå.

Genomförs dessa åtgärder bedömer Calluna att det inte påverkar tillfredsställande nivå för påträffade fågelarternas populationer, eller innebär en sådan störning att det försvårar att nå en sådan nivå.

Sammanfattning behov av åtgärder:

- Montera 10 mesholkar för svartvit flugsnappare
- Plantera buskar på gårdsmarken för ärtsångare
- Undvika avverkning under fåglarnas häckningstid mars-augusti

Strukturer som är särskilt viktiga för fåglar rekommenderas att undvara från exploatering, vilket är hålträd (boträd), naturvärdesträd och död ved, dvs. strukturer som tar längre tid att frambringa naturligt i ett ekosystem. I samband med planering är det därför gynnsamt för fågellivet att dessa kan stå kvar i så stor utsträckning som möjligt. Är det inte möjligt kan död ved flyttas och lämnas i området och faunadepåer kan skapas. För att kompensera hålträd så kan holkar monteras i närheten.

Bakgrund

Uppdrag och syfte

Calluna AB har 2023 fått i uppdrag av Familjebostäder AB att utföra en häckfågelinventering vid Spjutsö i Farsta, Stockholms stad. Bakgrund till inventeringen är att området detaljplaneras för bostäder.

Fågelinventeringens syfte är att konstatera vilka fågelarter som förekommer och hur de nyttjar området. Kunskapen är tänkt att användas i planering och genomförande av åtgärder så att nödvändig hänsyn tas till fågelfaunan.

Inventeringsområdets avgränsning framgår i kartan nedan, det röda området är en buffertzon för att täcka upp möjliga fågelrevir som skulle kunna påverkas i den riktningen av skogen. Den orange linjen är från det tidigare inventeringsområdet för NVI som gjordes 2019 av Calluna.

Figur 1. Inventeringsområde (orange) för tidigare gjord NVI av Calluna 2019 och med buffertzon norrut anger tillsammans avgränsning för fågelinventeringen.

Häckande fåglar i Sverige

I Sverige häckar cirka 250 fågelarter regelbundet. Förutom dessa tillkommer årligen ett antal mer eller mindre vanligt förekommande tillfälliga besökare. I EU:s fågeldirektivs bilaga 1 (2009/147/EC) upptas 66 av de svenska häckfåglarna, vilket innebär att de arterna anses särskilt viktiga samt att särskilda skyddsområden ska utpekas för dem.

På den svenska rödlistan finns 116 fågelarter upptagna, varav 61 bedöms vara hotade och ha en sämre status än kategorin *NT Nära hotad* (SLU Artdatabanken, 2020). Rödlistningen innebär inte något formellt skydd utan fungerar som en riktlinje som beskriver artens risk att dö ut. Det finns även rödlistningar på till exempel internationell nivå (IUCN) där en arts population i dess helhet bedöms.

RÖDLISTADE ARTER

Rödlistningen visar risken att en art dör ut. Bedömningen görs bl.a. genom att jämföra artens populationsstorlek, populationsförändring, utbredning samt grad av habitatfragmentering mot en uppsättning kriterier.

Som **rödlistad** benämns de arter som uppfyller kriterierna för någon av kategorierna:

- Nationellt utdöd (RE)
- Akut hotad (CR)
- Starkt hotad (EN)
- Sårbar (VU)
- Nära hotad (NT)
- Kunskapsbrist (DD)

Som **hotad** benämns de rödlistade arter som kategoriseras som antingen CR, EN eller VU.

Rödlistningsangivelser i denna utredning följer den senaste rödlistan från Artdatabanken.

Artskydd avseende fågel

Enligt 4 § artskyddsförordningen (2007:845) är alla vilda fåglar skyddade. Artskyddsförordningen är en förbudslagstiftning, den är strikt och dispensmöjligheterna är mycket begränsade. Genom artskyddsförordningen har en väsentlig del av bestämmelserna gällande skydd av arter i EU:s fågeldirektiv (2009/147/EG) och art- och habitatdirektiv (1992/43/EEG) genomförts i svensk lagstiftning.

Artskyddsförordningen är att betrakta som en precisering av 2 kap. miljöbalken (MÖD 2013:13) och för att leva upp till bland annat lokaliseringsprincipen är det viktigt att fridlysta, skyddade, arter utreds tidigt i prövningsprocesser. Utlöses förbud enligt artskyddsförordningen, och dispens inte kan medges, förhindrar det verksamheten från att genomföras (Naturvårdsverket, 2023).

Med den ändring av artskyddsförordningen som trädde i kraft den 1 oktober 2022 särskiljs skyddet av fåglar från övriga djur. Fridlysningen innebär att det bland annat är förbjudet att avsiktligt döda fåglar och att avsiktligt störa fåglar, särskilt under uppfödnings- och häckningsperioder, om inte störningen saknar betydelse för att bibehålla populationen av fågelarten på en tillfredsställande nivå, särskilt utifrån ekologiska, vetenskapliga och kulturella behov, eller för att återupprätta populationen till den nivån. En åtgärd är avsiktlig om en verksamhetsutövare känner till att en åtgärd eller en verksamhet kan döda eller störa fåglar på ett otillåtet sätt (Naturvårdsverket, 2023). Om syftet med en åtgärd eller verksamhet inte är att avsiktligt fånga eller döda fåglar gäller inte förbuden på individnivå utan först om det finns risk att populationen inte kan upprätthållas (Naturvårdsverket och Skogsstyrelsen, 2022).

NATURVÅRDSVERKET'S REKOMMENDATION GÄLLANDE PRIORITERING AV FÅGELARTER

Alla vilt förekommande fågelarter är skyddade enligt 4 § artskyddsförordningen.

Naturvårdsverkets vägledning säger dock att följande arter bör prioriteras även om alla fågelarter omfattas:

- Arter markerade med B i artskyddsförordningens bilaga 1 (betyder att de är upptagna i bilaga 1 till EU:s fågeldirektiv).
- Rödlistade arter.
- Arter vars populationer har minskat med 50 % eller mer sedan 1980.

Data om populationstrender är hämtat från den lista på fåglar som Sverige i den s.k. artikel 12 rapporteringen för fågeldirektivet, har rapporterat till EU. Rapportering av fågeldirektivet görs vart sjätte år, den senaste rapportering skedde den 31 juli 2019 och där gjordes en trenduträkning för perioden 1980–2018. Eionet är hemsidan där all data som Sverige rapporterade 2019 enligt fågeldirektivet finns publicerad.

Metod

Häckfågelinventering

Fågelinventeringen utfördes genom en variant av linjetaxering där inventeringsområdet genomströvades med korta stopp (punkttaxering) för att spana och lyssna efter förväntade och eventuellt förekommande arter.

Besöken genomfördes tidigt på morgonen och under väderförhållanden som varken störde inventerarens observationsförmåga eller väsentligt påverkade fåglarnas aktivitet, d.v.s. ingen inventering gjordes vid stark blåst eller ihållande regn. Inventeringsarter var alla arter som observerades med häckningskriterier. Alla observationer registrerades (med typ av aktivitet, se bilaga 1) i inventeringsverktyget (Fieldmaps för ArcGIS) på smartphone. När samtliga fältbesök var klara, gjordes en enklare revirkartering vid vilken antalet revir bedömdes (utifrån förekomst, typ av aktivitet och även hänsyn till föredragen biotop).

Inventeringarna utfördes vid sex olika besök under häckningssäsongen 2023, den 20/3, 6/4, 21/4, 3/5, 23/5, och 15/6, av erfarna fågelskådare Edwin Sahlin, Marlijn Sterenborg och Mova Hebert.

Resultat

Totalt observerades 24 fågelarter under inventeringen som bedömdes häcka (kriterier från möjlig till säker häckning). Åtta av dessa hör till de så kallade prioriterade fågelarterna: björktrast (NT), gråsparv (50%), grönfink (EN), grönsiska (50%), kråka (NT), kungsfågel (50%), svartvit flugsnappare (NT) och ärtsångare (NT).

Fyra andra arter, som är prioriterade, observerades men bedöms inte vara knutna till projektområdet som att de har häckplats där. Dessa var först och främst hussvala och tornseglare som sågs förbiflygande eller födosökande i luften ovanför området, men ingen av arterna bedöms ha boplatser nere vid själva området. En fiskgjuse observerades förbiflygande vid ett besök, men bedömdes troligen vara en sträckande individ på väg norrut, arten har oavsett inte boplatser vid projektområdet, det skulle ha upptäckts. Även trädläcka observerades vid ett besök då bara ett lockläte hördes, det rörde sig troligen om en sträckande individ, skulle arten häckat vid projektområdet skulle den ha observerats vid något av de övriga fältbesöken.

Området bedöms inte ha något betydande värde som rastplats för fåglar, däremot har troligtvis ett antal övervintrande skogsfåglar nytta av skogen som övervintringslokal. Exempelvis kungsfågel (50%), nötväcka och nötskrika.

Kartor

Figur 2. Karta med revirbedömning över prioriterade arter (rödlistade, $\geq 50\%$ minskning 1980-2018, bilaga 1 fågeldirektivet). Kartmarkeringarna motsvarar platser där fåglar bedömts ha revir, exempelvis där en fågelart observerats sjunga eller på andra sätt kunnat knytas till platsen.

Sammanställning arter från fågelinventeringen

Tabell 1. Fågelarter i bokstavsordning som noterades under inventeringen och bedöms häcka i inventeringsområdet. Prioriterade arter i röd text. 50% = negativ trend, $\geq 50\%$ populationsnedgång perioden 1980–2018. Rödlistade arter utgår från 2020 års bedömning. FD = Fågeldirektivet hänvisar till arter markerade med B i bilaga 1 till Artskyddsförordningen.

Artnamn (röd text = prioriterad art)	Högsta häckningskriterie	Bedömt antal revir	Kommentar
Björktrast (NT)	Möjlig häckning (2)	1	
Blåmes	Trolig häckning (6)	4	

Artnamn (röd text = prioriterad art)	Högsta häcknings-kriterie	Bedömt antal revir	Kommentar
Bofink	Möjlig häckning (3)	2	
Grå flugsnappare	Möjlig häckning (3)	1	
Gråsparv (50%)	Möjlig häckning (3)	3	Arten är mer knuten till den urbana miljön strax utanför inventeringsområdet, men har observerats i gränsen (och inom) själva projektområdet.
Grönfink (EN)	Trolig häckning (5)	2	
Grönsiska (50%)	Möjlig häckning (2)	1	
Gärdsmyg	Möjlig häckning (3)	1	
Koltrast	Trolig häckning (8)	3	
Kråka (NT)	Trolig häckning (5)	1	Ej lokaliserat boträd, skulle kunna ligga längre bort, arten observeras i trädtoppar och i projektområdet vid tre av fältbesöken.
Kungsfågel (50%)	Möjlig häckning (2)	1	
Nötskrika	Möjlig häckning (2)	1	
Nötväcka	Trolig häckning (6)	2	
Ringduva	Trolig häckning (5)	1	
Rödhake	Möjlig häckning (3)	2	
Skata	Säker häckning (16)	1	
Steglits	Möjlig häckning (2)	1	

Artnamn (röd text = prioriterad art)	Högsta häckningskriterie	Bedömt antal revir	Kommentar
Stenknäck	Trolig häckning (5)	1	
Större hackspett	Trolig häckning (7)	1	
Svarthätta	Möjlig häckning (3)	2	
Svartvit flugsnappare (NT)	Trolig häckning (5)	2	
Talgoxe	Säker häckning (16)	3	
Taltrast	Möjlig häckning (3)	2	
Ärtsångare (NT)	Möjlig häckning (3)	1	

Figur 3. Svartvit flugsnappare (NT), en hålhäckande art som observerades som trolig häckning i området. Bilden är ej tagen i inventeringsområdet. Foto: Edwin Sahlin.

Diskussion

Livsmiljö för fåglar

Området består mestadels av blandskog och hållmarksskog och naturmiljön är ganska typisk för Stockholmsområdet. Det står flera äldre individer av bland annat ek och tall vilka ger värde för fåglar, med rika födosökmiljöer och tillgång till håligheter och död ved. Högst upp finns berghällar och i området finns en del block. Området är också genomkorsat av stigar.

Inga barrskogsmesar (hit räknas t.ex. tofsmes och svartmes) observerades, avsaknad av äldre gran och skitad skog kan vara en orsak. Kungsfågel som är en art som delvis har samma krav som de mer krävande barrskogsmesarna noterades dock med möjlig häckning. Att övriga barrskogsmesar inte verkar häcka i området beror också på att det är relativt litet, och att även lövinslaget är ganska stort vilket i stället gynnar andra arter, som t.ex. svartvit flugsnappare, grönfink, och stenknäck. Området kan dock användas som spridningsväg för barrskogsmesar. Inventeringsområdet har inte några höga värden som rastplats för fåglar.

De observerade arterna med häckningskriterier är förväntade arter för den här platsen och miljön.

Rekommendation framåt

Rekommendation liknar den från NVI (2021), att lämna naturvärdesobjekt med klass 2 (högt naturvärde) och att i största möjliga mån lämna naturvärdesträd orörda, eftersom dessa är viktiga strukturer i området för fågellivet.

Calluna ser inte något behov av artskyddsutredning, med anledning av att de åtta prioriterade arterna har livsmiljöer i närområdet, liksom även på en större skala, varför påverkan inte når en sådan nivå att artskyddsutredning är nödvändig. Rekommendationen ovan ser inte Calluna som ett krav gentemot artskyddsförordningen med hänsyn till fåglar i projektområdet. Utan ska läsas som en rekommendation att exploatören prioriterar att undvara de högre naturvärdena i området från exploatering med hänsyn till fågellivet.

En sorts kompensationsåtgärd om t.ex. hålträd (boplats) behöver tas ner, är att fågelholkar används för att behålla denna ekologiska funktion. Sådana fågelholkar kan placeras i eller i anslutning till skogsmiljö (i fallet med dessa fågelarter). Rekommenderade holkar i så fall är för svartvit flugsnappare (en s.k. mesholk) samt för grå flugsnappare.

En generell åtgärd vid exploateringsprojekt för att visa hänsyn mot fåglar, är att inte avverka träd under fåglarnas häckningstid, då en uppenbar risk finns för att fåglar störs och kan dödas (ägg riskerar att förstöras om bon förstörs). Häckningstiden är generellt från mars till och med augusti beroende på art, väder och antalet kullar. Behöver träd ändå tas ner under häckningstid rekommenderas att undersöka förekomst av fågelbon noggrant innan avverkning.

Tillägg med kommentar efter synpunkter från Stadsbyggnadskontoret

Visst intrång kommer ske i naturvärdesobjekt 3, där det är högt naturvärde, gamla tallar och ekar förekommer här. Att några av dessa träd tas bort närmast vägen, där bebyggelsen är planerad, är förstås en negativ påverkan lokalt på fågellivet. Men av fåglarna som observerades bedöms de fortsatt kunna häcka kvar i området, möjligen blir det mindre förflyttningar av var mittpunkten av reviren är belägna. Exempelvis kan svartvit flugsnappare nyttja närliggande trädgårdar, och även skogen mot nordväst i större utsträckning där lämpligt habitat finns, men påverkas hålträd negativt kan holkar sättas upp för att kompensera.

Störst påverkan bedöms vara på svartvit flugsnappare och ärtsångare. För att bibehålla ekologisk funktion för svartvit flugsnappare så rekommenderas att montera 10 mesholkar i

området. För ärtsångare rekommenderas att plantera buskar på gårdsmark eller på annan plats i närområdet. Genom att buskar planteras intill bryn och den kvarliggande skogen så finns goda häckningsmöjligheter för ärtsångare fortsatt.

En annan åtgärd för samtliga fågelarter är att undvika att avverka träd och buskar under fåglarnas häckningstid, ungefär mars-augusti. Detta för att inte riskera att bon förstörs under häckningstid.

Genomförs dessa åtgärder bedömer Calluna att det inte påverkar tillfredställande nivå för populationerna, eller innebär en sådan störning att det försvårar att nå en sådan nivå.

Sammanfattning behov av åtgärder:

- Montera 10 mesholkar för svartvit flugsnappare
- Plantera buskar på gårdsmarken för ärtsångare
- Undvika avverkning under fåglarnas häckningstid mars-augusti

Även arter som björktrast, grönfink, grönsiska, kråka och ärtsångare bedöms fortsatt kunna häcka i området. För ärtsångare kan buskar planteras för att kompensera för buskage/brynmiljöer som tas i anspråk. Grönfink som är starkt hotad har minskat kraftigt pga. en sjukdom som drabbat arten, och inte pga. brist på livsmiljö, därav bedöms inte intrång i artens livsmiljö här vara något som hindrar arten från att nå en tillfredställande populationsnivå. Häckningshabitat finns det rikligt av i närområdet.

Kungsfågel bedöms inte påverkas eftersom barrskogen ligger främst utanför planerad bebyggelse. Gråsparv har sina livsmiljöer redan i urban miljö och bedöms inte heller påverkas negativt, den observerades främst utanför inventeringsområdet. Kråka är också en art som är urbant anpassad, finns det höga och kraftiga träd i närområdet (vilket det gör) kan arten bygga sin risbon i dessa och fortsatt häcka i området. Inga träd med bon har noterats i inventeringsområdet.

Av mer frivillig karaktär som kan gynna fågellivet:

- Lämna faunadepå i närliggande skog (död ved skapas)
- Montera holkar för grå flugsnappare
- Montera holkar för tornseglare, vilka kan placeras på nya byggnaderna
- Grönt tak, gynnar födosöksmiljö (tillgången på insekter, fröer etc.)

Figur 4. Miljöbild från centrala delen av planområdet, kuperat område med hållmark dominerat av tall, och mot branterna mer inslag av lövträd. Här och var står äldre och döda träd.

Figur 5. En kuperad terräng i nästan hela inventeringsområdet, här i den högre delen står senvuxna tallar och torrakor på hållmark, i bilden även en del enbuskar och enstaka lövträd som ek och björk.

Figur 6. Sydvästra delen av området, ett grön/parkstråk längs med Mårbackagatan. På andra sidan Mårbackagatan, dvs. bakom ryggen på fotografen, ligger ett industriområde.

Figur 7. Bild t.v. på tätare skog på slänten i den norra delen av inventeringsområdet, bild t.h. på bl.a. död tall med uthackat bohåll (troligen från större hackspett).

Referenser

Birdlife Sverige (2022). *Program för fågelskydd och naturvård. Version 2022-02-12.*

Naturvårdsverket (2009). *Handbok för artskyddsförordningen. Del 1 och 2. Handbok 2009:2 och 2009:3.* ISBN 978-91-620-0160-5 och 978-91-620-0161-2.

Naturvårdsverket (2022). *Ny vägledning – tolkning av förändringar i artskyddsförordningen – fridlysning fåglar i samband med skogsbruk.* Diariennr Nv-04718-22
<https://www.naturvardsverket.se/globalassets/media/dokument/vagledning/nv-vagledning-tolkning-av-forandringar-i-artskyddsförordningen-fridlysning-faglar-i-samband-med-skogsbruk.pdf>

Naturvårdsverket (2023). *Artskyddshandboken och vägledning om artskydd.* [online] Tillgänglig:
<https://www.naturvardsverket.se/vagledning-och-stod/arter-och-artskydd/artskyddshandboken-och-vagledning-om-artskydd>.

SLU Artdatabanken (2020). *Rödlistade arter i Sverige 2020.* SLU, Uppsala.

SLU Artdatabanken (2022). *Artfakta – naturvård.* SLU, Uppsala.

Svensk fågeltaxering (2021). *Svenska fågelindikatorer (utdrag ur Årsrapporten för 2021).* LU, Lund.

Webbsidor

Eionet där all data som Sverige rapporterade enligt fågeldirektivet 2019 finns publicerad. Täcker perioden 1980-2018 (mest aktuella) <https://nature-article12.eionet.europa.eu/article12/report?period=3&country=SE>

Bilagor

Bilaga 1. Tabell över häckningskriterier

Möjlig häckning	Säker häckning
1. Obs under häckningstid	11. Avledningsbeteende, adult spelar skadad
2. Obs under häckningstid och i lämplig biotop	12. Använt bo påträffat
3. Sjungande hane eller andra häcklåten	13. Nyligen flygga ungar eller dunungar (borymmare)
4. Par i lämplig biotop	14. Adult in/ut från bo på sätt som visar att boet är bebott
<i>Trolig häckning</i>	15. Adult med exkrementssäckar
5. Permanent revir (>2 dagar)	16. Adult med föda till ungar
6. Spel, lekar, parning	17. Äggskal påträffade
7. Besök vid sannolik boplats	18. Bo där adult setts ruvande
8. Adult upprörd, varnande på grund av ägg eller ungar i närheten	19. Bo där ungar hörts
9. Adult med ruvfläckar	20. Bo där ägg eller ungar setts
10. Bobygge, utgrävning eller uthackande	

Bilaga 2. Övriga fågelarter från inventeringen

